

Rules of self-regulatory organization as a tool of self-regulation

Правила саморегулівної організації як засіб саморегулювання

Olena Honcharenko

Key words:

self-regulation, self-regulatory organization, rules of self-regulatory organization, self-regulation tool, normative provision, double interpretation, organization.

Ключові слова:

саморегулювання, саморегулівна організація, правила саморегулівної організації, засіб саморегулювання, нормативне забезпечення, подвійне тлумачення, організація.

З огляду на еволюційні процеси становлення саморегулювання слід констатувати, що суб'єкти господарювання прагнуть забезпечити дієвість власних правил та дисципліну на ринках (як зовнішніх, так і внутрішніх). Сучасні нормативні засоби саморегулівних організацій (добровільні кодекси, угоди, стандарти, принципи тощо) мають розглядатися як етап історії розвитку саморегулювання, спрямовані на встановлення довіри на ринку. Прийняття правил на рівні саморегулівної організації є колективною дією, що слугуватиме перевагою недержавного регулювання. Саморегулювання – це фактично декларування відповідальності ринку за створені ним товари та надані послуги. Тому така відповідальність має бути чітко регламентована, оскільки є певним аналогом державного регулювання. Правила СРО також мають бути чіткими, зрозумілими та усувати подвійне тлумачення, відповідати нормативним актам вищого порядку, тобто це своєрідне «законодавство» окремої галузі, виду господарської діяльності.

Метою статті є визначення особливостей правил саморегулівних організацій як засобу саморегулювання в Україні.

Проблематику саморегулювання господарської діяльності в Україні порушували такі вчені, як: О. Бакалінська, О. Беляєвич, В. Полюхович, Н. Філатова, В. Щербина та ін. Питання ж правил СРО не було досить досліджене у науковій літературі та потребує актуальних узагальнень.

Правила СРО можуть як прийматися для регулювання певної галузі діяльності (загальними зборами), так і бути внутрішньорганізаційними (іншими органами СРО, наприклад про призупинення членства). Правила СРО можуть мати нормативний зміст або ж бути індивідуальними та стосуватися конкретної ситуації та суб'єкта. Етичні кодекси, «добра практика» належать до засобів саморегулювання, а їх створення є одним із видів діяльності як саморегулівних організацій, так і інших юридичних осіб та фізичних осіб-підприємців¹.

Правила і стандарти саморегулівної організації можна поділити на ті, які виходять від офіційних саморегулівних організацій та неофіційних. Правила саморегулівних організацій, як нами було зазначено вище, містять доволі різні назви та питання, які у них розкриваються. Тому назви правил СРО можуть включати: етичні правила, кодекси, добровільні кодекси, добру практику, положення, стандарти, принципи тощо. Якщо ж організацію визнано офіційною та/або їй делеговані повноваження, то можлива процедура затвердження, узгодження правил саморегулівної організації на рівні держави.

Поняття саморегулювання, саморегулівних організацій часто сприймають крізь призму нормативного забезпечення цими організаціями певної сфери, галузі, виду господарської діяльності. Дж. Ріс, визнаючи інструментом соціальної політики галузеву саморегуляцію, визнає її як регулюючий процес, за допомогою якого на рівні промисловості (на відміну від урядової або на рівні фірм) організація встановлює

¹ Гончаренко О. Види саморегулівних організацій у господарській діяльності. Право і суспільство. 2018. № 4. С. 109.

правила та стандарти (кодекси практики), що стосуються ведення діяльності фірм². Саморегулівна організація є неурядовою організацією, яка регулює діяльність, стандарти практики та ділову поведінку своїх членів з метою сприяння суспільним інтересам³. Отже, саморегулівні організації є певними інститутами, що створюють нормативну базу.

Макс Вебер, вивчаючи питання європейських та американських фондових бірж, дійшов висновку, що «прийняття до біржі були принципово подібним до вступу в ексклюзивний клуб. Самі операції фактично регулювалися правилами асоціації, а не входили до цивільної юрисдикції національного уряду»⁴. Тому завдяки власним правилам біржі управлялися автономно, регулювання гнучкіше, ніж державне. Виникла ситуація, коли саморегулювання може процвітати в напрямі, який підтримував етичну (добросчесну) поведінку, здорові бізнес-практики та покарання за спекуляції на ринку. Саме етичні стандарти стали сучасним трендом формування прогресивної ролі СРО, що поєднується із суспільною місією у їхній діяльності.

Критики саморегулювання зазначали, що саморегуляційні стандарти зазвичай слабкі, примусове виконання неефективне, а покарання є секретним і легким; саморегулювання часто не має багатьох переваг традиційного державного регулювання «з точки зору видимості, авторитету, підзвітності, примусового застосування до всіх»⁵. Однак натеper саморегулівні організації змушені опубліковувати правила організації та більшість законодавств держав світу вимагає публічного звіту щодо їх дотримання (фінансового та нефінансового) та інформації щодо застосування санкції у разі їх недотримання.

Правила саморегулівної організації є «консенсусними» за порядком прийняття. Враховується згода на їх затвердження всіма учасниками саморегулівної організації (як правило, в Україні саморегулівними організаціями затверджуються на загальних зборах). Тому часто виникають ситуації «пом'якшення» певних стандартів як результат досягнення згоди між членами організації. Незважаючи на те, що правила саморегулівної організації є приватними, вони включають у себе і публічну мету. Для їх обговорення та схвалення можуть залучатися треті особи: органи державної влади та місцевого саморегулювання, громадські об'єднання. У цьому разі правила СРО легітимують, отримують підтримку, прихильність громадських інституцій.

Правила та стандарти не є сталими протягом певного періоду, вони є динамічними. З часом вони змінюються завдяки принципу «відповідального спостереження». Спочатку такі правила СРО викладає у загальному вигляді, згодом вони уточнюються, ускладнюються, деталізуються. Складність суспільних відносин у певній галузі господарської діяльності, їх урізноманітнення призводить до змін самих нормативних положень СРО.

Важливим моментом, що впливає на розробку та деталізацію правил, є звітність та збір даних, що ґрунтуються на розробці інформаційної системи для збору даних про розвиток компаній-членів щодо впровадження правил СРО. Так забезпечується прозорість у їхній діяльності. Компанії-учасниці СРО повідомляють про свій прогрес у реалізації галузевих кодексів. Ефективність діяльності СРО дуже сильно залежить від можливостей збору даних, зокрема, якості відповідей учасників щодо звітності. Тому самооцінка та самоконтроль як на рівні СРО, так і на рівні кожного окремого її учасника є важливими процедурами побудови належного нагляду власними силами у СРО.

Правила та практика СРО різняться між собою за своїм специфічним змістом з огляду на широкий спектр галузей господарської діяльності. Кожна галузь господарської діяльності, яка саморегулюється, може включати у зміст правил як загальні принципи, так і специфічні, характерні тільки для неї. Однак певними спільними моментами можуть виступати морально-етичні правила запобігання корупції, дотримання податкового законодавства, трудових норм, захисту прав працівників та споживачів. Водночас, коли це стосується певних морально-етичних засад, то тут може існувати моральний дискурс між членами СРО, який здатен ускладнити прийняття певних правил.

² Joseph Rees Neil. Gunningham Industry Self-Regulation: An Institutional Perspective December. 2002. P. 364–365. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-9930.t01-1-00033>.

³ Self-Regulatory Organizations (SROs). URL: <https://www.bcsc.bc.ca/Marketplaces/SRO/>.

⁴ Reinhard, Bendix Max Weber. An Intellectual Portrait. New ed. Berkeley : Univ. of California Press. 1977. P. 25.

⁵ Webb Kernaghan and Morrison Andrew. The Legal Aspects of Voluntary Codes. Draft paper presented to the Voluntary Codes Symposium, Office of Consumer Affairs, Industry Canada and Regulatory Affairs, Treasury Board, Ottawa, 12–13 September 1996. Included in Cohen & Webb forthcoming.

Можна навести приклади правил СРО на національному рівні. Зокрема, офіційна СРО «Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури» на офіційному сайті розмістила такі правила: Стандарт професійної діяльності 1 «Вимоги до членів Громадської організації «Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури» та до якості виконуваних (надаваних) ними робіт (послуг)», погоджений Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 17 липня 2014 року, є стандартом професійної діяльності цієї СРО та обов'язковим для всіх членів, які у зв'язку з цим набувають статусу членів СРО⁶; Стандарт професійної діяльності 2 «Контроль за дотриманням стандартів професійної діяльності» (нова редакція) погоджений Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 11 травня 2017 року; Стандарт професійної діяльності 3 «Відшкодування збитків, завданих споживачам унаслідок виконання (надання) членами Громадської організації «Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури» робіт (послуг) неналежної якості» погоджений Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 17 липня 2014 року; Порядок реалізації делегованого повноваження щодо проведення професійної атестації інженерів технічного нагляду» погоджений Міністерством регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України 25 листопада 2014 року⁷.

Більшим різноманіттям правил відзначається Асоціація «Українські Фондові Торговці»: Положення про членство Асоціації, Кодекс професійної етики Асоціації, Дисциплінарний Кодекс Асоціації, Положення про звітність членів Асоціації, Правила (стандарти) професійної діяльності на фондовому ринку Асоціації, Положення про Дисциплінарний комітет Асоціації, Положення про Ревізора Асоціації, Положення про Раду Асоціації⁸.

Наприклад, неофіційною СРО – Асоціацією «Укрцемент» затверджено Антикорупційну програму від 11.01.2016 року, у якій детально визначаються правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції, зміст та порядок застосування превентивних заходів, антикорупційних механізмів, правил щодо усунення наслідків корупційних правопорушень. Зокрема, до змісту цієї програми включено такі розділи: норми професійної етики, порядок регулярного звітування, умови конфіденційності звітування, процедура захисту працівників, які повідомили інформацію про корупційне або пов'язане з корупцією правопорушення тощо⁹. Наступним прикладом є Меморандум про гарантію якості цементу в торговельних мережах України між Асоціацією «Укрцемент», ВГО «Союз споживачів України» та великими мережами будівельних матеріалів, який є тристороннім та відкритим до приєднання¹⁰. Цікаво, що метою цього Меморандуму є «створення цивілізованого сегмента ринку, на якому споживач може гарантовано купити якісний продукт, не ризикуючи власними коштами та результатами своєї праці. У ситуації, коли в державі фактично немає ринкового нагляду оператори ринку та споживачі вимушені самі створювати та виховувати культуру споживчого ринку цементу. Меморандум відкритий для участі всіх торговельних мереж, хто згоден із задекларованими принципами та готовий зробити внесок і сприяти створенню прозорого та чесного споживчого ринку цементу – ринку без фальсифікату. Ритейлер цим Меморандумом декларує свій намір реалізувати через власну торговельну мережу виключно цемент, що відповідає вимогам нормативних документів, таким чином, зміцнюючи свою репутацію, сприяючи створенню прозорого та чесного споживчого ринку цементу – ринку без фальсифікату»¹¹. Отже, у цьому прикладі спостерігаємо, що створення корпоративного акта саморегулювання з метою захисту ринку від фальсифікації є інструментом, який допускається державою та створює умови для добросовісного ведення справ.

⁶ Стандарт професійної діяльності 1 «Вимоги до членів Громадської організації «Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури» та до якості виконуваних (надаваних) ними робіт (послуг)». URL: <http://www.gitn.org.ua/about/ctandarti-profesiynoi-diyalnosti-inzheneriv-tekhmaglyadu/%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%9D%D0%94%D0%90%D0%A2%D0%A0-1-%D0%A0%D0%95%D0%94%D0%90%D0%93%D0%9E%D0%92%D0%90%D0%9D%D0%98%D0%99.pdf>.

⁷ «Порядок реалізації делегованого повноваження щодо проведення професійної атестації інженерів технічного нагляду». Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури. Стандарти професійної діяльності інженерів технагляду. URL: <http://www.gitn.org.ua/about/ctandarti-profesiynoi-diyalnosti-inzheneriv-tekhmaglyadu/>.

⁸ Асоціація «Українські Фондові Торговці». URL: <http://www.aust.com.ua/NormDoc.aspx>.

⁹ Асоціацією «Укрцемент» затверджено Антикорупційну програму Наказом № 0316-а від 11.01.2016 року. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B-bGBqth0ZzSndJLWNVYnY5YTA/view>.

¹⁰ Меморандум про гарантію якості цементу в торговельних мережах України між Асоціацією «Укрцемент», ВГО «Союз споживачів України» та великими мережами будівельних матеріалів підписано 25.05.2017 р. URL: <http://www.ukrcement.com.ua/2016-02-07-16-14-53/memorandum-pro-garantiyu-yakosti.html>.

¹¹ Меморандум між Асоціацією «Укрцемент», ВГО «Союз споживачів України» від 25.05.2017 року. URL: <http://www.ukrcement.com.ua/2016-02-07-16-14-53/memorandum-pro-garantiyu-yakosti.html>

Етичні кодекси. У правила саморегульованої організації обов'язково включаються моральні та етичні норми. Щоб моралізувати індустріальне життя, як стверджує Дюркгейм, галузеве об'єднання має встановити нормативну систему (виробничу мораль) для своїх членів і настільки ж важливо розробити способи забезпечення її ефективності¹². Метою цих галузевих асоціацій, як зауважив Дюркгейм, було створення «морального середовища». Мета полягала в тому, щоб асоціації промисловості моралізували виробниче та комерційне життя¹³. Натепер діють принципи корпоративної соціальної відповідальності, які деталізуються у принципах корпоративного громадянства. Отже, особливим різновидом правил СРО є етичні кодекси.

Етичні кодекси саморегульованих організацій – це певна кодифікація моральних статусів суб'єктів господарювання у професійній діяльності на ринку. Етичні кодекси допомагають формувати коло довіри до професійної діяльності на певному ринку. Етичність у поведінці суб'єкта господарювання відбиває і певний загальний культурний рівень суспільства, а також культуру підприємницької діяльності. Створюючи етичні кодекси СРО, перш за все керуються загальними принципами добросовісності та чесного ведення справ. Вказані моральні еталони покликані формувати довіру споживачів товарів та послуг та бути певними репутаційними перевагами.

Моральні імперативи певної СРО покликані створити гнучкий механізм, який би об'єднав розрізних суб'єктів господарювання у спільних прагненнях, цілях. Етичний кодекс виступає своєрідним атрибутом осуспільнення, комунікації між представниками певного ринку. Крім того, створення етичних кодексів є своєрідним цивілізаційним наративом. Адже моральні та етичні засади існували з появою людства, певним чином видозмінювалися та трансформувалися, а натепер це збірка «про сьогодні», про актуалізацію відносин у суспільстві та між самим підприємницьким середовищем. Коло моральних та етичних настанов, які включаються до кодексів, – різноманітне та апіорі залежить від сфери, ринку, виду господарської діяльності. Наприклад, метою створення Всеукраїнської Мережі Добросовісності та Комплаєнсу є просування ідеї етичного та відповідального ведення бізнесу¹⁴. До Етичних стандартів UNIC включено питання: дотримання чинного законодавства; хабарів – мають бути повністю заборонені всі форми хабарництва; конфлікту інтересів – необхідно поводитися таким чином та настільки етично й чесно, щоб уникнути конфлікту інтересів як безпосереднього, так і опосередкованого; внесків на політичні цілі – прямі або непрямі, фінансові або нефінансові (наприклад, забезпечення ресурсами, матеріальними засобами тощо) внески на користь політичних партій, організацій, політиків або кандидатів на політичні посади заборонені; фінансово-звітного контролю – необхідно забезпечувати ведення всіх бухгалтерських книг, записів та звітності завжди з обґрунтованим рівнем деталізації; подарунків; представницьких заходів та витрат¹⁵. Прикладом, який є відмінним від попереднього за змістом та формою викладених положень, може бути Кодекс Професійної Етики Української Асоціації Прямого Продажу, на сайті якої знаходимо таку інформацію: «Обіцяємо споживачам, що наші компанії будуть: утримуватися від обманних та нечесних практик продажу; надавати достовірні та неупереджені коментарі, які містять лише обіцянки від імені компанії; надавати письмові форми замовлення, в яких зазначено: ваше право на відмову, гарантійні терміни; надавати точний та повний опис продукції; чітко формулювати ціну та умови оплати; поважати вашу потребу в конфіденційності; припиняти демонстрацію товару негайно, як тільки буде отримано прохання; надавати контактну інформацію, яка стосується продавця та/або компанії; дотримуватися всіх вимог законодавства»¹⁶.

Нормативне саморегулювання у вигляді етичних кодексів втілено практично у всіх країнах Європейського Союзу. Наприклад, у рекламній галузі кодекси етики реклами базуються на основі Міжнародної торгової палати. Міжнародна торгова палата вперше опублікувала Кодекс ICC ще в 1937 р., відтоді він регулярно оновлюється. Польська система саморегулювання у рекламі базується на досвіді EASA (Альянс Європейської асоціації рекламних стандартів, що об'єднує 28 саморегульованих організацій (СРО) з 26 країн (22 з Європи, 4 – з інших континентів) та прийняла Кодекс етики реклами (Kodeks Etyki Reklamy). Зокрема, у цьому кодексі визначено, що є прийнятним і те, що не дозволено в оголошенні: регулює всі аспекти

¹² Durkheim Émile. *The Division of Labor in Society*. / Trans. by G. Simpson. New York : Macmillan. 1933.

¹³ Joseph Rees Neil. *Gunningham Industry Self-Regulation: An Institutional Perspective*. 2002. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-9930.t01-1-00033> 363-414.

¹⁴ Всеукраїнська Мережа Добросовісності та Комплаєнсу. URL: <https://unic.org.ua/>.

¹⁵ Етичні стандарти UNIC. URL: https://www.dropbox.com/s/q8hqvwvbt6lintn/unic_ethical_standards_eng_ukr.pdf?dl=0.

¹⁶ Кодекс Професійної Етики Української Асоціації Прямого Продажу. URL: /Documents%20and%20Settings/Admin/Мои%20документы/Downloads/Our_Promise_to_Distr_Custom_Ukr_final.pdf.

рекламного спілкування, беручи до уваги специфіку різних засобів масової інформації; встановлює чіткі межі дозволеної рекламної діяльності; сприяє етичній діяльності в галузі реклами; відповідає на проблеми, що виникають у зв'язку зі зміною динаміки ринку; також встановлено, що буде регулярно переглядатися та оновлюватися в міру необхідності¹⁷. Враховуючи загальнонаціональний напрям на дерегулювання господарської діяльності, можна спрогнозувати, що сфера втілення етичних кодексів буде розширюватися. Швидкість застосування етичних кодексів буде залежати від зміни підприємницької та споживацької культури.

Отже, правила саморегулювальної організації є обов'язковим елементом статусності СРО: без створення системи власного нормативного забезпечення організація не може бути визнана у сучасному світі саморегулювальною.

Аналіз правил саморегулювальної організації веде до висновку, що за розвинутої системи саморегулювання на ринку ускладнюється і система актів саморегулювальної організації: від правил та стандартів щодо етичних моментів, порядку розгляду спорів, прийняття та виключення з членства в організації до окремих доволі складних та відокремлених документів, які стосуються, крім зазначених, питань антикорупційної політики, комплаєнсу, технічної стандартизації, порядку функціонування органів СРО, реалізації делегованих повноважень та накладення стягнень. Відповідно, проведений порівняльний аналіз корпоративного нормативного забезпечення СРО за кордоном (Канада, США, Польща та ін.) та розвинутої системи СРО України (фондовий ринок) дає змогу підсумувати, що за зовнішньою формою, назвами, змістом питань вони мають подібні характеристики. Звичайно, кожна галузь господарської діяльності у кожній державі та кожна СРО є індивідуальними, тому диференціація доволі широка.

Анотація

Досліджено питання особливостей правил саморегулювальної організації як засобу саморегулювання. Правила саморегулювальної організації є обов'язковим елементом статусності СРО: без створення системи власного нормативного забезпечення організація не може бути визнана у сучасному світі саморегулювальною. Правила СРО також мають бути чіткими, зрозумілими та усувати подвійне тлумачення, відповідати нормативним актам вищого порядку, тобто це своєрідне «законодавство» окремої галузі, виду господарської діяльності.

Summary

The question of the features of the rules of self-regulatory organization as a means of self-regulation is investigated. The rules of a self-regulatory organization are an obligatory element of the status of the SRO: without the establishment of a system of own normative support, the organization cannot be recognized in the modern world by self-regulation. The rules of the SRO must also be clear, understandable and eliminate double interpretation, to comply with the normative acts of the higher order, that is, it is a kind of "legislation" of a separate branch, type of economic activity.

Використана література:

1. Гончаренко О. Види саморегулювальної організації у господарській діяльності. *Право і суспільство*. 2018. № 4. С. 109.
2. Joseph Rees Neil. Gunningham Industry Self-Regulation: An Institutional Perspective December. 2002. p. C. 364–365. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-9930.t01-1-00033>.
3. Self-Regulatory Organizations (SROs). URL: <https://www.bccsc.bc.ca/Marketplaces/SRO/>.
4. Reinhard Bendix, Max Weber. An Intellectual Portrait. New ed. Berkeley : Univ. of California Press. 1977. P. 25.
5. Webb Kernaghan and Morrison Andrew. The Legal Aspects of Voluntary Codes. Draft paper presented to the Voluntary Codes Symposium, Office of Consumer Affairs, Industry Canada and Regulatory Affairs, Treasury Board, Ottawa, 12–13 September 1996. Included in Cohen & Webb forthcoming.

¹⁷ Kodeks Etyki Reklamy. URL: <https://www.radareklamy.pl/kodeks-etyki-reklamy>.

6. Стандарт професійної діяльності 1 «Вимоги до членів Громадської організації «Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури» та до якості виконуваних (надаваних) ними робіт (послуг)». URL: <http://www.gitn.org.ua/about/ctandarti-profesiynoi-diyalnosti-inzheneriv-tekhmaglyadu.pdf>.
7. Порядок реалізації делегованого повноваження щодо проведення професійної атестації інженерів технічного нагляду. Гільдія інженерів технічного нагляду за будівництвом об'єктів архітектури. URL: <http://www.gitn.org.ua/about/ctandarti-profesiynoi-diyalnosti-inzheneriv-tekhmaglyadu/>.
8. Асоціація «Українські Фондові Торговці». URL: <http://www.aust.com.ua/NormDoc.aspx>.
9. Асоціацією «Укрцемент» затверджено Антикорупційну програму Наказом №b 0316-а від 11.01.2016 року. URL: <https://drive.google.com/file/d/0B-bGBqth0ZzSSndJLWNVYnY5YTA/view>
10. Меморандум між Асоціацією «Укрцемент», ВГО «Союз споживачів України» від 25.05.2017 року. URL: <http://www.ukrcement.com.ua/2016-02-07-16-14-53/memorandum-pro-garantiyu-yakosti.html>.
11. Durkheim Émile. The Division of Labor in Society. / Trans. by G. Simpson. New York : Macmillan. 1933.
12. Joseph Rees Neil. Gunningham Industry Self-Regulation: An Institutional Perspective. 2002. URL: <https://doi.org/10.1111/1467-9930.t01-1-00033.363-414>.
13. Всеукраїнська Мережа Добросовісності та Комплаєнсу. URL: <https://unic.org.ua/>.
14. Етичні стандарти UNIC. URL: https://www.dropbox.com/s/q8hqvwvte6lintn/unic_ethical_standards_eng_ukr.pdf?dl=016. Кодекс Професійної Етики Української Асоціації Прямого Продажу. URL: [Ukr_final.pdf](#).
15. Kodeks Etyki Reklamy. URL: <https://www.radareklamy.pl/kodeks-etyki-reklamy>.

Olena Honcharenko,

Candidate of Law, Associate Professor,

*Senior Researcher Research Institute for Private Law and Entrepreneurship named after Academician F. G. Burchak
of the National Academy of Legal Sciences of Ukraine*